

ZADŁUŻENIE A DOBROSTAN PSYCHICZNY OSÓB STARSZYCH CZY BYCIE SINGLEM MA ZNACZENIE?

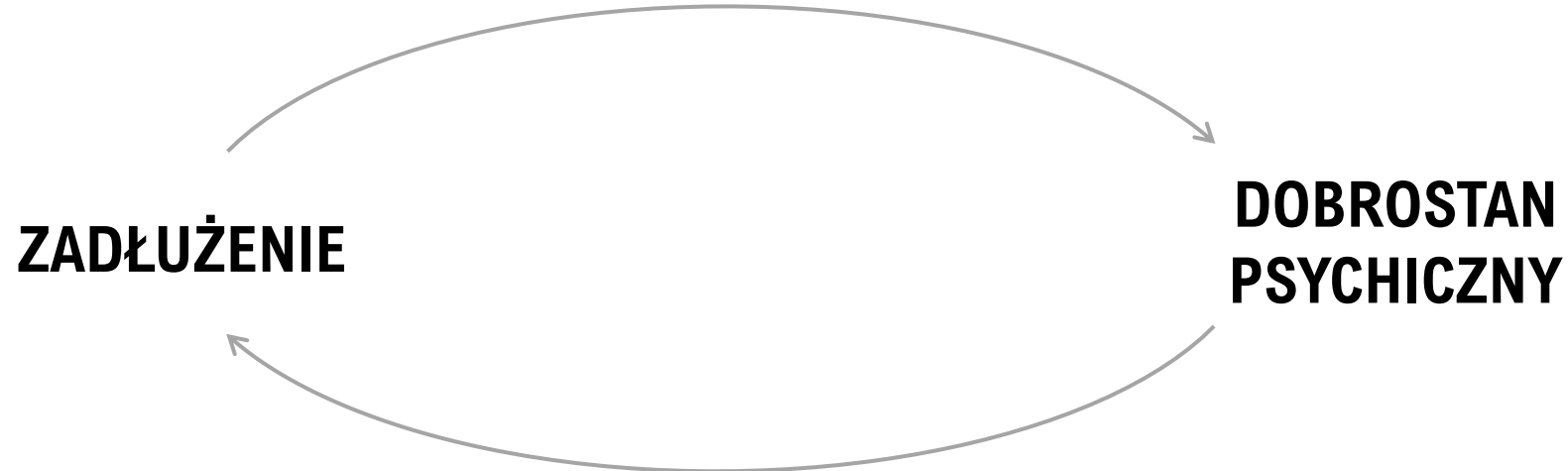
Agnieszka Wałęga | Grzegorz Wałęga

WPŁYW ZADŁUŻENIA NA DOBROSTAN

zadłużenie (w tym nadmierne) jako determinanta dobrostanu psychicznego

[Bridges & Disney 2010; Drentea & Reynolds, 2012, Richardson 2013, 2017]

- niepokój, lęki i depresje
- uzależnienie od alkoholu i narkotyków
- myśli samobójcze

zdrowie (dobrostan) psychiczne jako przyczyna zadłużenia (w tym nadmiernego)

[Krumer-Nevo *et al.* 2017; Lewin-Epstein & Semyonov, 2016]

- koszty leczenia / lekarstw
- nieracjonalne zachowanie
- ignorancja finansowa

ZADŁUŻENIE A DOBROSTAN PSYCHICZNY – PRZEGLĄD BADAŃ

- Osoby starsze posiadające zadłużenie mają niższy dobrostan psychiczny (*mental wellbeing*) w każdej badanej kategorii. [Hiilamo 2022]
- Zadłużenie wiąże się z większą liczbą objawów depresyjnych. [Hojman *et al.* 2016; Hiilamo & Grundy 2020; Song *et al.* 2020]
- Stres finansowy jest ujemnie skorelowany z zadowoleniem z życia osób starszych (65+) i jest dodatnio powiązany z deklarowanymi przez nich stanami depresyjnymi. [Huang *et al.* 2020]
- Trudności finansowe (*financial hardship*), takie jak problemy z płaceniem rachunków i zadłużenie medyczne są istotnie powiązane z objawami depresji i stanami lękowymi u osób starszych. [Marshall *et al.* 2020]
- Wysoki wskaźnik obciążenia majątku długiem (*debt-to-wealth*), zadłużenie inne niż hipoteczne (*non-mortgage debt*) [Hiilamo 2020], a także niezabezpieczone zadłużenie [Zurlo 2014] obniżają dobrostan psychiczny.
- Objawy depresyjne związane z zadłużeniem są najsilniejsze wśród respondentów słabiej wykształconych [Sun & Houle 2020]. Większa wiedza finansowa ogranicza trudności finansowe i pozwala na lepsze planowanie finansowe (w tym: *debt exposure*). [Lusardi, Mitchell & Oggero 2020]

ZADŁUŻENIE, DOBROSTAN I SINGLE – PRZEGLĄD BADAŃ

- Interakcje społeczne pozytywnie wpływają zarówno na zadłużenie hipoteczne, jak i niehipoteczne. [Daoudi *et al.* 2019; Altundere 2016]
- Bycie singlem jest dodatnio skorelowane z odczuwanym stresem, w szczególności tym związanym z samotnością i finansami. [Ta *et al.* 2017]
- Bycie w związku ogranicza występowanie problemów z zadłużeniem oraz stresu finansowego. [Bridges & Disney 2010]
- Istnieje bezpośredni związek pomiędzy subiektywnym zadłużeniem a samotnością społeczną - osoby starsze, które zgłaszają samotność społeczną, wykazują wyższy poziom subiektywnego obciążenia długiem niż osoby, które nie zgłaszają takiego stanu. [Loibl *et al.* 2021]
- Niezabezpieczone, krótkookresowe zadłużenie ma niekorzystny wpływ na dobrostan psychiczny, szczególnie w przypadku osób niebędących w związkach małżeńskich, w wieku 51-64 lat oraz gorzej wykształconych. [Berger *et al.* 2016]

ŹRÓDŁO DANYCH

DANE ŹRÓDŁOWE

SHARE (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe)

JEDNOSTKA BADANIA

„Głowa” (główny respondent) gospodarstwa domowego 50+
Singiel / osoba samotna: jednoosobowe gospodarstwo domowe

WIELKOŚĆ PRÓBY

Liczba respondentów: 48 769
Liczba krajów: 27

OKRES BADANIA

2021/2022 (Wave 9)

CELE I ZADANIA BADAWCZE

IDENTYFIKACJA RÓŻNIC W ZADŁUŻENIU

wśród gospodarstw domowych osób starszych żyjących samotnie i nie-samotnie

OCENA DOBROSTANU PSYCHICZNEGO

wśród osób starszych w przekroju struktury gospodarstwa domowego

WERYFIKACJA EMPIRYCZNA

zależności pomiędzy dobrostanem psychicznym osób starszych a zadłużeniem i innymi czynnikami społeczno-ekonomicznymi

ZMIENNE I NARZĘDZIA ANALIZY

Zadłużenie:

- posiadanie kredytu hipotecznego
- posiadanie innego zadłużenia (np. kredyt studencki, zadłużenie u krewnych lub znajomych, niespłacone zadłużenie na kartach kredytowych)

Dobrostan psychiczny:

- ocena stanu zdrowia psychicznego według 12-elementowej skali EURO-D (uczucie przygnębienia, pesymizm, życzenie śmierć, poczucie winy, kłopoty ze snem, zainteresowania, rozdrażnienie, apetyt, zmęczenie, koncentracja, przyjemność, płaczliwość)
- każdy element jest oceniany 0 (objaw nie występuje) lub 1 (objaw występuje)

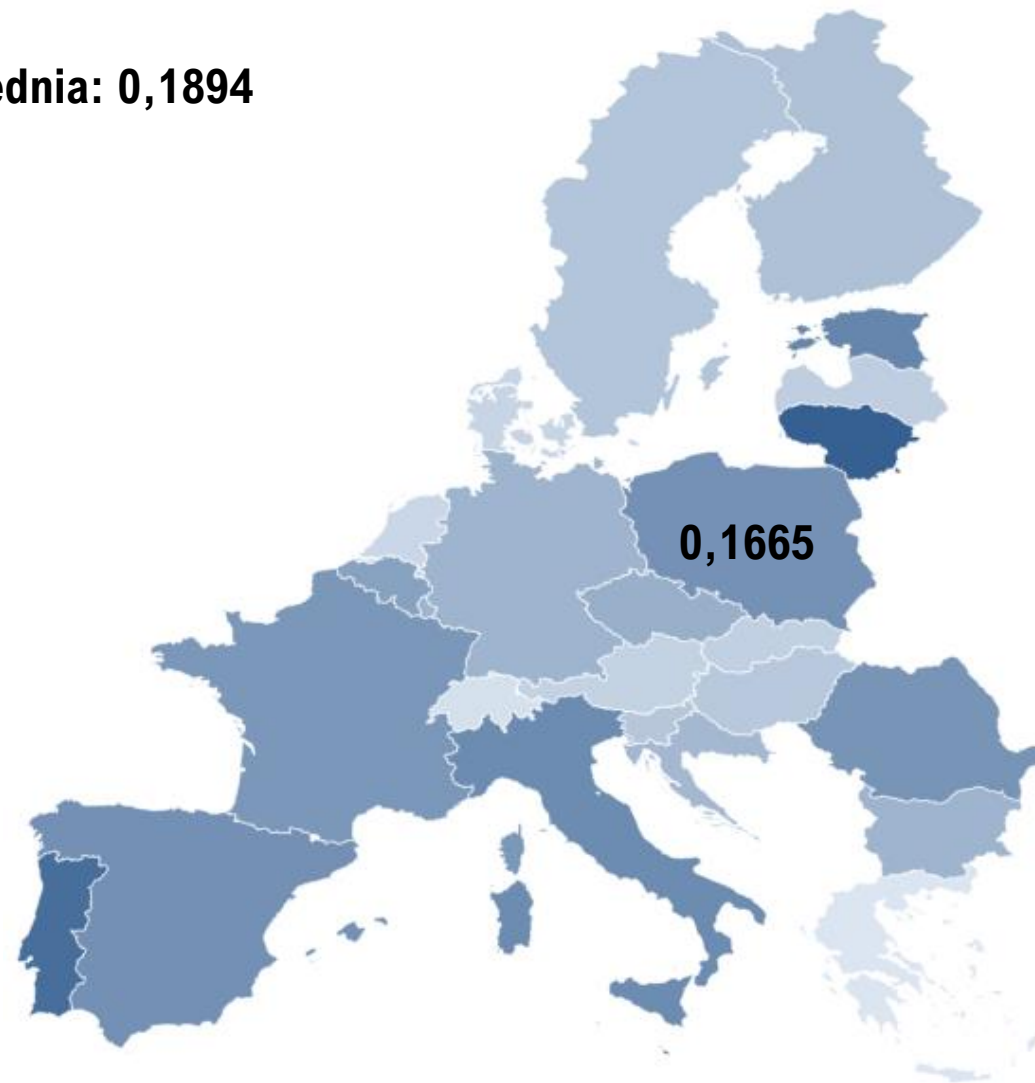
Narzędzie: wskaźnik syntetyczny

Modele: regresja kwantylowa, probit porządkowy

DOBROSTAN PSYCHICZNY

WSKAŹNIK SYNTETYCZNY DLA
GOSPODARSTW DOMOWYCH 50+

Średnia: 0,1894

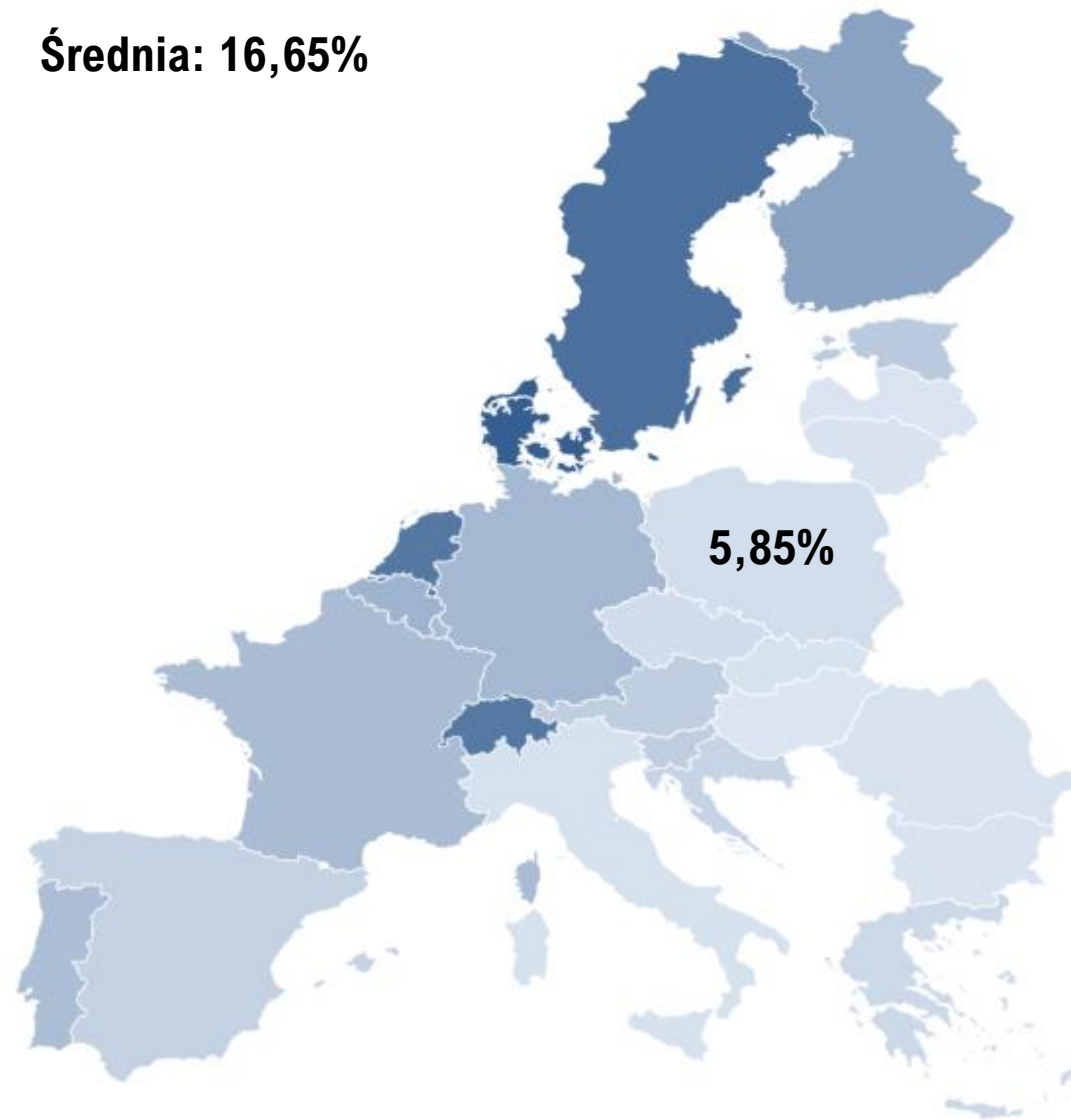

Wskaźnik dobrostanu psychicznego
← lepszy 0,139187 0,261892 → gorszy

ODSETEK ZADŁUŻONYCH GOSPODARSTWA DOMOWE 50+

Średnia: 16,65%

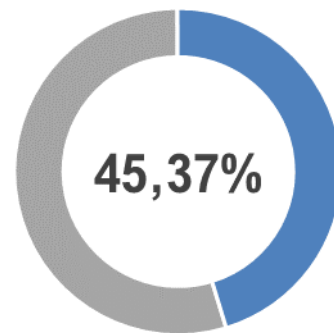
Odsetek zadłużonych gospodarstw domowych 50+

STRUKTURA PRÓBY

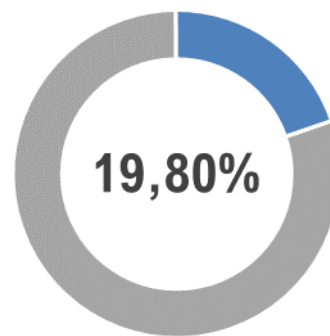
GOSPODARSTWA DOMOWE OSÓB 50+

Struktura próby

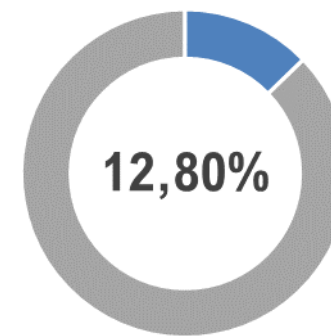
■ nie-single ■ single

Nie-single

■ niezadłużone ■ zadłużone

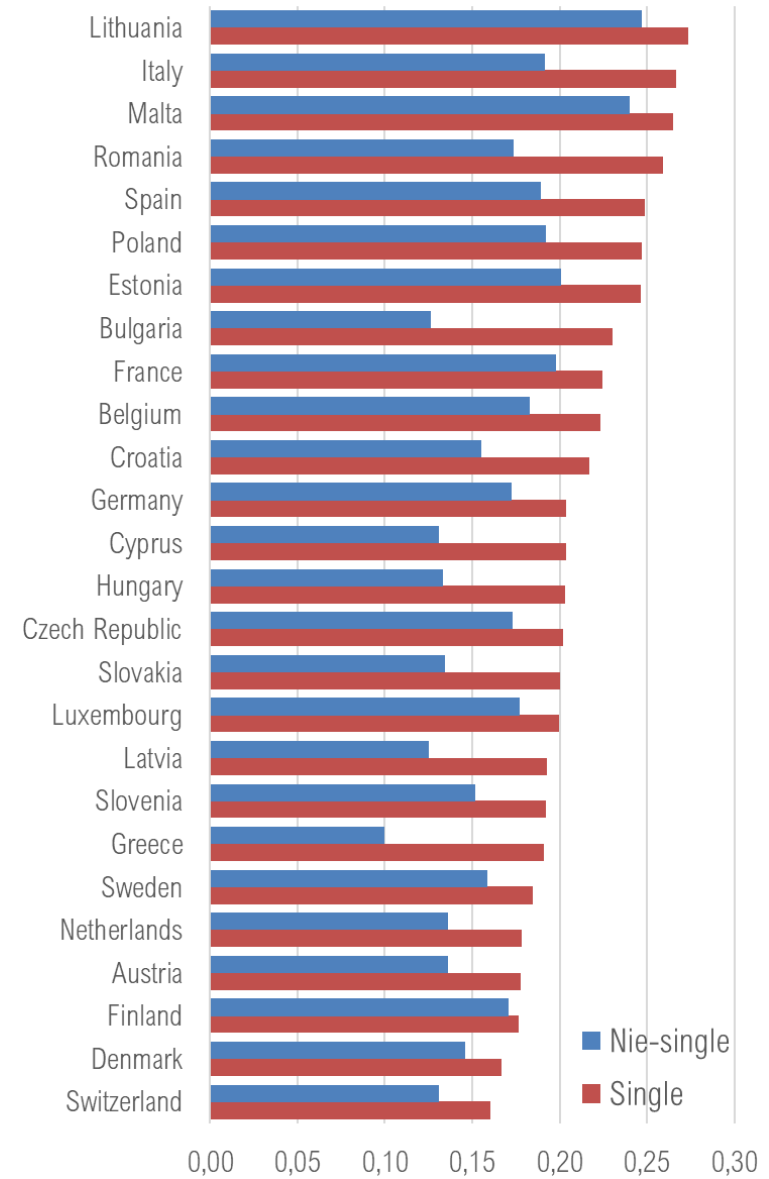
Single

■ niezadłużone ■ zadłużone

DOBROSTAN PSYCHICZNY

GOSPODARSTWA DOMOWE
SINGLI I NIE-SINGLI WG KRAJÓW

lepszy ← dobrostan → gorszy

	Zadłużone	Niezadłużone	Ogółem
Single	0,2026	0,2180	0,2160
Nie-single	0,1721	0,1666	0,1677
Ogółem	0,1827	0,1907	0,1894

DOBROSTAN PSYCHICZNY

WARTOŚCI WSKAŹNIKA
SYNTETYCZNEGO

ZRÓŻNICOWANIE DOBROSTANU PSYCHICZNEGO

w przekroju struktury gospodarstwa domowego i zadłużenia

	Single		Nie-single			Luka dobrostanu						
	zadłużone	niezadłużone	zadłużone	niezadłużone		single/nie-single zadłużone	single/nie-single niezadłużone	zadłużone/niezadłużone single	zadłużone/niezadłużone nie-single			
Austria	0,1734	0,1783	0,1417	0,1354		22%		32%		-3%		5%
Germany	0,2324	0,1986	0,1831	0,1695		27%		17%		17%		8%
Sweden	0,1720	0,1933	0,1638	0,1520		5%		27%		-11%		8%
Netherlands	0,1755	0,1793	0,1383	0,1333		27%		35%		-2%		4%
Spain	0,3067	0,2437	0,2188	0,1846		40%		32%		26%		19%
Italy	0,3590	0,2635	0,1958	0,1914		83%		38%		36%		2%
France	0,2135	0,2265	0,2015	0,1966		6%		15%		-6%		2%
Denmark	0,1600	0,1722	0,1448	0,1486		10%		16%		-7%		-3%
Greece	0,2340	0,1875	0,1182	0,0980		98%		91%		25%		21%
Switzerland	0,1361	0,1728	0,1313	0,1299		4%		33%		-21%		1%
Belgium	0,2301	0,2218	0,2162	0,1721		6%		29%		4%		26%
Czech Republic	0,2413	0,1997	0,2005	0,1715		20%		16%		21%		17%
Poland	0,2610	0,2463	0,2345	0,1896		11%		30%		6%		24%
Luxembourg	0,2285	0,1954	0,1899	0,1734		20%		13%		17%		9%
Portugal	0,2851	0,2881	0,2370	0,2261		20%		27%		-1%		5%
Slovenia	0,1772	0,1938	0,1713	0,1482		3%		31%		-9%		16%
Estonia	0,2143	0,2501	0,1819	0,2048		18%		22%		-14%		-11%
Croatia	0,2393	0,2146	0,1841	0,1515		30%		42%		12%		22%
Finland	0,1784	0,1757	0,1538	0,1782		16%		-1%		2%		-14%
Latvia	0,2680	0,1909	0,1539	0,1241		74%		54%		40%		24%
Romania	0,3476	0,2566	0,3462	0,1659		0%		55%		35%		109%

ZMIENNE

Zmienne objaśniane:

MENTALH	wskaźnik syntetyczny dobrostanu psychicznego
MENTALHQ	wskaźnik syntetyczny dobrostanu psychicznego (kwantyle)

Zmienne objaśniające:

INDEBT	zadłużenie: 1 – posiada zadłużenie; 0 – brak zadłużenia
MORTGAGE	zadłużenie hipoteczne: 1 – tak; 0 – nie
OTHER_DEBT	inne zadłużenie: 1 – tak; 0 – nie
GENDER	płeć: 1 – mężczyzna; 0 – kobieta
AGE	wiek
SINGLE	1 – gospodarstwo jednoosobowe; 0 – nie-jednoosobowe
RISK_AVER	stosunek do ryzyka: 1 – nie chcę podejmować ryzyka;...; 4 – podejmuję znaczne ryzyko
END_MEETS	czy gospodarstwo (biorąc pod uwagę łączne miesięczne dochody gospodarstwa) jest w stanie związać koniec z końcem...: 1 – z wielkim trudem;...; 4 – z łatwością

DETERMINANTY DOBROSTANU PSYCHICZNEGO

Regresja kwantylowa

	OLS			Q25			Q50			Q75		
	Coefficient	SE	<i>p-value</i>	Coefficient	SE	<i>p-value</i>	Coefficient	SE	<i>p-value</i>	Coefficient	SE	<i>p-value</i>
CONSTANT	0,1832	0,0167	0,0000	0,0164	0,0164	0,3160	0,1311	0,0200	0,0000	0,2612	0,0285	0,0000
GENDER	-0,0444	0,0035	0,0000	-0,0349	0,0034	0,0000	-0,0480	0,0042	0,0000	-0,0646	0,0060	0,0000
AGE	0,0015	0,0002	0,0000	0,0014	0,0002	0,0000	0,0019	0,0002	0,0000	0,0019	0,0003	0,0000
SINGLE	0,0206	0,0036	0,0000	0,0138	0,0035	0,0000	0,0148	0,0043	0,0010	0,0249	0,0061	0,0000
RISK_AVER	0,0006	0,0027	0,8220	-0,0048	0,0027	0,0750	-0,0031	0,0033	0,3370	0,0048	0,0047	0,3050
ENDS_MEET	-0,0340	0,0018	0,0000	-0,0135	0,0018	0,0000	-0,0323	0,0022	0,0000	-0,0454	0,0031	0,0000
MORTGAGE	0,0176	0,0056	0,0020	0,0143	0,0055	0,0090	0,0209	0,0067	0,0020	0,0323	0,0096	0,0010
OTHER_DEBT	0,0297	0,0054	0,0000	0,0307	0,0053	0,0000	0,0222	0,0064	0,0010	0,0398	0,0092	0,0000
R ² / Pseudo R ²		0,0736			0,0310			0,0470			0,0600	
Mean Average Error (MAE)		0,1700			0,1516			0,1282			0,1621	

DETERMINANTY DOBROSTANU PSYCHICZNEGO

MODEL PORZĄDKOWY
PROBITOWY

	single			nie-single		
	β	SE	<i>p-value</i>	β	SE	<i>p-value</i>
CONSTANT_1	-0,8616	0,1634	0,0000	-0,2708	0,1437	0,0595
CONSTANT_2	-0,1217	0,1630	0,4555	0,4453	0,1437	0,0019
CONSTANT_3	0,5946	0,1632	0,0003	1,1879	0,1441	0,0000
GENDER	0,2008	0,0364	0,0000	0,3513	0,0289	0,0000
AGE	-0,0120	0,0017	0,0000	-0,0120	0,0017	0,0000
RISK_AVER	0,0388	0,0279	0,1650	-0,0120	0,0223	0,5904
END_MEETS	0,2408	0,0178	0,0000	0,1308	0,0155	0,0000
MORTGAGE	-0,0156	0,0642	0,8081	-0,2061	0,0429	0,0000
OTHER_DEBT	-0,8616	0,1634	0,0000	-0,2290	0,0430	0,0000
Pearson's χ^2		12358,88			17955,64	
AIC		11048,57			16271,43	
Log likelihood		-5515,29			-8126,72	

PODSUMOWANIE

SINGLE CHARAKTERYZUJĄ SIĘ GORSZYM DOBROSTANEM NIEZALEŻNIE OD TEGO CZY SĄ ZADŁUŻENI CZY NIE

Samotne osoby częściej raportują gorszy stan zdrowia psychicznego » zależność zgodna z wynikami wcześniejszych badań [Hiilamo 2022; Ta *et al.* 2017]

ZADŁUŻENIE INACZEJ ODDZIAŁUJE NA SINGLI A INACZEJ NA NIE-SINGLI

W większości analizowanych krajów bycie zadłużonym zmniejsza lukę w dobrostanie psychicznym pomiędzy singlami i nie-singlami. Luka w dobrostanie pomiędzy singlami i nie-singlami jest większa w przypadku osób niezadłużonych

PODSUMOWANIE

ZADŁUŻENIE POLEPSZA DOBROSTAN PSYCHICZNY SINGLI WZGLĘDEM NIE-SINGLI

W krajach z rozwiniętym rynkiem kredytowym zadłużeni single charakteryzują się lepszym dobrostanem niż niezadłużeni single » można spekulować, że w krajach o najwyższym odsetku zadłużonych dług jest „oswojony” przez swoją powszechność i nie jest negatywnie postrzegany.

W tych krajach zadłużenie ułatwia singlom socjalizację i pozwala korzystać z życia » dług dla singli w pewnym sensie jest zatem substytutem dodatkowych osób w gospodarstwie domowym.

Oddziaływanie zadłużenia na nie-singli pogarsza raczej ich dobrostan psychiczny.

PODSUMOWANIE

GŁÓWNE DETERMINANTY DOBROSTANU PSYCHICZNEGO:

- płeć: mężczyźni charakteryzują się lepszym dobrostanem
- możliwość wiązania „końca z końcem”: lepsza subiektywna ocena sytuacji finansowej poprawia dobrostan
- zadłużenie inne niż hipoteczne pogarsza dobrostan gospodarstw domowych osób starszych.

BIBLIOGRAFIA

- Altundere, M. (2016). The Relationship Between Sociability and Household Debt. *ADAM AKADEMİ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 27–58. <https://doi.org/10.31679/adamakademi.167248>
- Berger, L. M., Collins, J. M., & Cuesta, L. (2016). Household debt and adult depressive symptoms in the United States. *Journal of Family and Economic Issues*, 37(1), 42–57. <https://doi.org/10.1007/s10834-015-9443-6>
- Bridges, S., & Disney, R. (2010). Debt and depression. *Journal of Health Economics*, 29(3), 388–403. <https://doi.org/10.1016/j.jhealeco.2010.02.003>
- Daoudi, D., Fernández-López, S., Rey-Ares, L., & Castro-González, S. (2019). The influence of sociability over non-mortgage debt. *Economics & Sociology*, 12(4), 313–330. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2019/12-4/19>
- Drethea, P., & Reynolds, J. R. (2012). Neither a borrower nor a lender be: The relative importance of debt and SES for mental health among older adults. *Journal of Aging and Health*, 24(4), 673–695. <https://doi.org/10.1177/0898264311431304>
- Hiilamo, A. (2020). Debt matters? Mental wellbeing of older adults with household debt in England. *SSM - Population Health*, 12, 100658. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2020.100658>
- Hiilamo, A. (2022). Debt and Mental Well-being Among Older Adults: Does Employment Status Matter? – Combining Population Inference and Target Trial Frameworks. *Journal of Social Policy*, 1–21. <https://doi.org/10.1017/S004727942200085X>
- Hiilamo, A., & Grundy, E. (2020). Household debt and depressive symptoms among older adults in three continental European countries. *Ageing and Society*, 40(2), 412–438. <https://doi.org/10.1017/S0144686X18001113>
- Hojman, D. A., Miranda, Á., & Ruiz-Tagle, J. (2016). Debt trajectories and mental health. *Social Science & Medicine*, 167, 54–62. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2016.08.027>
- Huang, R., Ghose, B., & Tang, S. (2020). Effect of financial stress on self-rereported health and quality of life among older adults in five developing countries: A cross sectional analysis of WHO-SAGE survey. *BMC Geriatrics*, 20(1), 288. <https://doi.org/10.1186/s12877-020-01687-5>
- Krumer-Nevo, M., Gorodzeisky, A., & Saar-Heiman, Y. (2017). Debt, poverty, and financial exclusion. *Journal of Social Work*, 17(5), 511–530. <https://doi.org/10.1177/1468017316649330>
- Lewin-Epstein, N., & Semyonov, M. (2016). Household debt in midlife and old age: A multinational study. *International Journal of Comparative Sociology*, 57(3), 151–172. <https://doi.org/10.1177/0020715216653798>
- Loibl, C., Drost, M. A., Huisman, M., Suanet, B., Bruine de Bruin, W., McNair, S., & Summers, B. (2021). Worry about debt is related to social loneliness in older adults in the Netherlands. *Ageing and Society*, 1–23. <https://doi.org/10.1017/S0144686X21000325>
- Lusardi, A., Mitchell, O. S., & Oggero, N. (2020). Understanding Debt in the Older Population (SSRN Scholarly Paper ID 3753146). Social Science Research Network. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3753146>
- Marshall, G. L., Kahana, E., Gallo, W. T., Stansbury, K. L., & Thielke, S. (2020). The price of mental well-being in later life: The role of financial hardship and debt. *Aging & Mental Health*, 1–7. <https://doi.org/10.1080/13607863.2020.1758902>
- Richardson, T., Elliott, P., & Roberts, R. (2013). The relationship between personal unsecured debt and mental and physical health: A systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 33(8), 1148–1162. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2013.08.009>
- Richardson, T., Elliott, P., Roberts, R., & Jansen, M. (2017). A longitudinal study of financial difficulties and mental health in a national sample of British undergraduate students. *Community Mental Health Journal*, 53(3), 344–352. <https://doi.org/10.1007/s10597-016-0052-0>
- Song, H., Wang, R., Bishwajit, G., Xiong, J., Feng, Z., & Fu, H. (2020). Household debt, hypertension and depressive symptoms for older adults. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 35(7), 779–784. <https://doi.org/10.1002/gps.5302>
- Sun, A. R., & Houle, J. N. (2020). Trajectories of Unsecured Debt across the Life Course and Mental Health at Midlife. *Society and Mental Health*, 10(1), 61–79. <https://doi.org/10.1177/2156869318816742>
- Ta, V. P., Gesselman, A. N., Perry, B. L., Fisher, H. E., & Garcia, J. R. (2017). Stress of Singlehood: Marital Status, Domain-Specific Stress, and Anxiety in a National U.S. Sample. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 36(6), 461–485. <https://doi.org/10.1521/jscp.2017.36.6.461>
- Zurlo, K. A., Yoon, W., & Kim, H. (2014). Unsecured consumer debt and mental health outcomes in middle-aged and older Americans. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 69(3), 461–469. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbu020>

O PRELEGENTACH

dr hab. AGNIESZKA WAŁĘGA
prof. UEK

Uniwersytet Ekonomiczny
w Krakowie

agnieszka.walega@uek.krakow.pl

dr hab. GRZEGORZ WAŁĘGA
prof. UEK

Uniwersytet Ekonomiczny
w Krakowie

grzegorz.walega@uek.krakow.pl

DZIĘKUJEMY ZA UWAGĘ

